

Makale Geliş | Received: 17.09.2019
Makale Kabul | Accepted: 04.10.2019
DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.621266

Recep ÇELİK

Doç. Dr. | Associate Prof.
Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Gümüşhane-TÜRKİYE
Gumushane University, Faculty of Letters, Department of History, Gumushane-TURKEY
ORCID: 0000-0002-4050-3812
celikrcp@hotmail.com

Hüseyin Rauf (Orbay) Bey'in Hindistan Seyahati ve Faaliyetleri*

Öz

Hint Müslümanlarının Türklere olan muhabbeti Rauf Orbay'ın Hindistan seyahati ile zirveye çıkmıştı. Rauf Bey bu seyahatinde Türk-Hint dostluğuna vurgu yapmıştı. Kendisi Hindistan'da gittiği her yerde coşku ve sevinç gösterileriyle karşılanmıştı. Siyasi nedenlerle yurt dışında yaşamak zorunda kalan Rauf Bey'in siyaset dışında kalması dikkat çekicidir. Seyahatte gündemin en önemli hususu hilafet meselesiydi. Rauf Bey hilafetin Türkler için artık taşınamayacak kadar ağır bir yük olduğunu belirtmiş ve kaldırılmasının haklı nedenlerini ortaya koymuştu. Rauf Bey'in muarızları kendisini halifeci-sultancı bir şahsiyet olarak görürken Rauf Bey beyanatlarıyla bunun aksi bir portre çizmiştir. Hintliler Rauf Bey'i Mustafa Kemal Paşa'dan daha üstün görmüş ancak O bunu kabul etmemiştir. Aleyhte propagandalara rağmen Türkiye Cumhuriyeti'nin itibarını düşürecek söylemlerden uzak durmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hint Müslümanları, Türkler, Rauf Bey, Hilafet, Türkiye Cumhuriyeti.

Hüseyin Rauf's (Orbay) India Travel and Activities

Abstract

With Mr. Rauf Orbay's India travel, Indian Muslims' affection to Turks reached its peak. In this travel, he emphasized on Turk-Indian friendship. When he went to India, he was welcomed with cheers and enthusiasm. It is remarkable that Mr. Rauf Orbay who has been obliged to stay abroad with political reasons has stayed out of politics. The most important matter in this travel was the caliphate issue. He has indicated that caliphate was a very heavy burden for Turks and proved justification of abolition of caliphate. While his opponents have seen him as a fan of caliphate and sultan, Mr Rauf Orbay has made a converse impression with his statements. Indians has regarded Mr Orbay as superior to Mustafa Kemal Pasha but he has rejected this kind of understanding. Despite opposite propagandas, Mr Rauf Bey has kept away from statements that disgrace Turkey Republic's esteem.

Keywords: Indian Muslims, Turks, Mr. Rauf Orbay, Caliphate, Turkey Republic.

* Bu makale Geçmişten Günümüze Türkiye-Hindistan İlişkileri Uluslararası Sempozyumunda (Jawaharlal Nehru University, New Delhi, 26-27 Mart 2015) sunulan bildirinin yeniden düzenlenmiş hâlidir.

1. Giriş

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılmasından sonra Rauf Bey, rahatsızlığı dolayısıyla sıhhiye heyetinden aldığı rapor ve meclisin izniyle “tropik malarya” tedavisi için Avusturya’nın bu sahada meşhur Bad-Gaschtein (Alkan 2004: 622) kaplıcalarına gitmiş, buradan da Dr. Adnan Adıvar ile Halide Edip’i ziyaret amacıyla Londra’ya geçmişti. Bu sırada kendisine Londra Türk Büyükelçiliğinden İzmir suikastı teşebbüsünde teşvik ve tahrik edici rol oynadığı gerekçesiyle teslim olması gerektiği bildirilmişti. Nitekim İstiklal Mahkemesi Rauf Bey’i on yıl sürgün cezasına mahkûm etmişti (Orbay 2004: 195-196). Rauf Bey’in mecliste “teşri-i masuniyeti” kaldırılmadan hakkında hüküm verilmişti. Rauf Bey İstiklal Mahkemesinin hakkında verdiği kararı adil bir mahkemede düzeltme imkânı bulamadığı için hayatını yurt dışında geçirmeye mecbur kalmıştı (Rauf Orbay’ın Hatıraları Tarihsiz: 29). Bu kararı kesinlikle kabul etmeyen Rauf Bey, hakkında verilen hükmün 26.10.1933 tarihli Af Kanunu ile kalkmasından sonra 05.07.1935’te zorunlu nedenlerden dolayı yurda döndü. 03.12.1935’te de Bakanlar Kurulu kararı ile kendisine emekli aylığı bağlandı. CHP Genel Başkanlık Divanı 22.10.1939 tarihli beyannamede Orbay’ı TBMM VI. dönem açık bulunan Kastamonu milletvekilliği için aday gösterirken onun İzmir Suikastı olayı ile bir ilgisinin olmadığı vurgulanmıştı. Ayrıca Rauf Bey, İzmir Suikastı davasını Askerî Temyiz Mahkemesi Reisliğinde yeniden açarak beraat etmişti (Türk Parlamento Tarihi 1993: 882; Orbay 2018: 674, 686).

Zaten yurt dışında olmasıyla bundan sonra Rauf Bey’in sürgün hayatı başlayacak, devlete göre firari, kendi vicdanına göre ise sürgünde bir vatansever olarak 5 Temmuz 1935’te İstanbul’a ayak basana kadar sürgün hayatı devam edecektir. Rauf Bey kendi ifadesiyle, “artık vatandaşın hak ve hürriyetlerine kavuşacağı devrin gelmesini” bekleyecektir (Kocahanoğlu 2012: 671-673).¹ Bir iddiaya göre; Rauf Bey mahkûm edilip siyasetin dışında yurt dışında yaşamaya mecbur edilince, onun çocukluk çağından beri gün gün satırlaştırdığı ve yaşadığı devir, hakikatleri sergileyen vesikalar-belgeler, vatan, millet ve hatta dünya için düşünceleri yok edilmek istenmişti (Şasa 1991: 113-114).

Rauf Bey siyasi hayatı boyunca Türk-İngiliz dostluğunun sürekli ve ateşli bir savunucusu olmuş ve bu gaye için nüfuzunu kullanmak üzere hazır bulunmuştur (The National Archives/Foreign Office 371/87934). Zira mahkûm edildiğinde de

¹ Rauf Bey’in İzmir suikastı davasındaki yerini tespit etmek bu çalışmanın konusu dışındadır. Ancak bir örnek vermek gerekirse Kılıç Ali anılarında Rauf Bey’i suikast tertibinin içinde görürken İsmet Paşa ise tersini düşünmektedir (Kılıç Ali 2008: 419-422, İnönü 2006: 475-476).

Londra’daydı. Rauf Bey’in Hindistan seyahati, Balkan Harbi sırasında Hint sıhhiye heyeti olarak yardım için İstanbul’a geldikleri zaman tanıştığı Dr. Ensari ve Ş. Kuşeri gibi dostlarının daveti münasebetiyle gerçekleşmiştir (Orbay, 2004: 235-236). Lahor’da çıkan *İnkılap* gazetesi de Dr. Ensari’nin gayret ve çalışmaları neticesinde Rauf Bey’in Hindistan’ı ziyareti dolayısıyla ona karşı müteşekkir olduğundan bahsediyordu (BCA 030.10 106.692.10. 29 Nisan 1933). Rauf Bey’in Hindistan’da verdiği konferanslar Camia-ı Milliye-i İslamiye’de yurt dışından davetli misafirlerin verecekleri konferansların birinci serisini teşkil edecekti (BCA 121.10. 1.2.1. Tarihsiz).² Türk makamlarınca “firari Rauf” olarak nitelendirilen Rauf Bey Delhi’de üç (Delhi’deki konferanslara Dr. Ensari başkanlık etmişti), Lahor’da iki konferans vermiş, bu konferanslarda Türkiye’nin geçmişi, mevcut durumu ve geleceğinden bahsetmiş, eski Türkiye için muvafık değerlendirmelerde bulunmamış, yeni Türkiye hakkında ise açık isnatlarda bulunmaksızın eleştirel değerlendirmeler yapmış, bu durumun devamı halinde Türkiye’nin geleceğinden endişeli olduğunu ifade etmişti (BCA 030.10. 106.692.10. 10 Nisan 1933). Türk hükümeti ise Rauf Bey’in Hindistan’daki hareketlerini ve faaliyetlerini yakından takip etmiş, elçilikleri ve konsoloslukları vasıtasıyla raporlar yazdırmıştır. Onun olası hilafet hareketleri çerçevesinde siyasi bir takım faaliyetler içerisinde olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurarak Türkiye aleyhine gelişebilecek durumlar üzerine teyakkuzda olmuştur.

Rauf Bey’in Hindistan seyahati ve buradaki faaliyetlerine değinilmiş tespit edilen üç çalışma söz konusudur. İlkinde Cemil Koçak, *Tek Parti Döneminde Muhalif Sesler* adlı eserinde Rauf Bey’in muhalif kişiliği üzerinden Hindistan seyahatini Türkiye Cumhuriyeti açısından doğurabileceği muhtemel neticeler üzerinden ele almıştır. Sonrakiler ise Selçuk Duman, “Atatürk Dönemi Türkiye-Hindistan İlişkileri”, Sevilya Özer-Ramazan Baş, “1933 Yılında H. Rauf (Orbay) Bey’in Hint Müslümanlarına Verdiği Konferanslara Dair” adlı çalışmalarıdır. Her iki çalışmada da Rauf Bey’in Hindistan seyahatine ve buradaki faaliyetlerine çeşitli yönlerden değinilmiştir. İlk çalışmada Rauf Bey’in Hindistan ziyareti Türk-Hint ilişkileri çerçevesinde ele alınırken sonrakinde Rauf

² Camia-ı Milliye-i İslamiye, Aligarh’ta 1920’de kurulmuş bir Hint-İslam üniversitesidir. Bilgi için bkz. (Bırışık 2016: 244-246). Dr. Ensari bunun haberini vermişti. Zira her sene Avrupa, Türkiye, Mısır, İran ve Amerika’nın meşhur ilim adamları Hindistan’a davet edilip verecekleri nutuk ve konferanslar yayımlanarak Müslümanların aydınlatılması üzerine çalışılmasına karar verildiğini belirtmişti. Davet edilecek ilim adamları Camia-ı Milliye-i İslamiye’de iki ay kadar kalıp onların her türlü ihtiyaçları karşılanacaktı. Bu ilim adamlarının konuşmaları ayrıca bir ilim ve siyaset serisi mahiyetinde telakki edilecek ve öğrencilerin bundan istifade etmeleri sağlanacaktı. Kendileriyle iletişim hâlinde olunup Hindistan’a geleceklerini haber veren Fransa, Almanya ve İsviçre’de profesörler bu girişimin fikir safhasından fiiliyata geçmesini sağlamıştı (BCA 121.10. 1.2.1. Tarihsiz).

Bey’in Millî Mücadele öncesi dönemden itibaren faaliyetlerinden başlayarak Hindistan seyahatine gelmiş ve burada verdiği konferanslar üzerinde durulmuştur. Bu çalışma ise Hindistan seyahatini; Rauf Bey’in faaliyetleri ve verdiği konferanslar, hilafet meselesi ve bu meseleye dair görüşleri ile kendisinin Mustafa Kemal Paşa ile karşılaştırılması başlıklarında inceleyecektir.

2. Rauf Bey’in Hindistan’daki Faaliyetleri

Rauf Bey 1926-1935 yılları arasında yurt dışında kalmıştı. Londra’daki eski dostlarının şilepleriyle yalnız yemek parasını ödeyerek Mart 1933’te Hindistan yolculuğuna çıkmış, Hayber, Bombay, Bhupal, Hayber Geçidi’ne kadar Hindistan’ı baştanbaca dolaşmıştı. Muhammed Ali Cinnah ve Mahatma Gandhi gibi liderlerle tanışmıştı. Kendisi için düzenlenen aslan ve kaplan avlarına katılmıştı. Hint aydın ve üniversite gençlerine Kurtuluş Savaşı ve Türk devrimi ile ilgili konferanslar vermişti (Çavdar Tarihsiz: 138-139, Keskin, 2014: 287). Resmî bir kimliğinin olmadığını ve düşüncelerinin sadece şahsını ilgilendirdiğini açıkça ortaya koymuştu (Kutay 1992: 343). Rauf Bey dönüş yolunda Kahire’de birkaç gün kaldıktan sonra 16 Mayıs 1933’te Fransa’ya dönmüştü (Koçak 2011: 26).

İnkılap gazetesi Rauf Bey’in Hindistan’a geleceği haberini aldığı anda bunu “bir ananın muhabbet ve hasretle evladının gelmesini bekleme” olarak tarif etmişti. Rauf Bey gelince de haberi “bu müjdeye canım feda etsem revadır” cümlesiyle okuyucularına müjdelemişti. Gazete geçmiş yüzyıllarda İslam büyüklerinden Müslümanlığın iftihar vesilesi olarak birçok kimsenin geldiğini fakat Türk milletinin ettiği cihadın hiçbir yerde edilmediğini yazıyordu. Türk milletinin büyük çarpışmalardan geçtiğini ve son 20-25 yıl zarfında bu milletin içinden kıymetli ve büyük kimseler yetiştiğini, başka milletlerin asırlarca bu kadar önemli kimse çıkaramadığını söylemiş, Enver, Niyazi, Mahmut Şevket, Sait Halim, Talat, Cemal, Mustafa Kemal gibilerine bir daha rastlanılamayacağını belirtmişti. Türkler bu kimseleri yetiştirmekle tüm dünya milletlerine başarılarıyla üstün gelmişti. Bu kimseler İslam yolunda her türlü fedakârlığı yapmış ve kendini feda etmişti. Hatta bu aşk ile şehadet şerbetini içmişti. Bütün İslam milletleri onlara minnettardı. Rauf Bey ise bütün bu sayılan şahsiyetler içerisinde en seçkin ve üstün olanıydı. Buna göre; “bu zatın isar ve fedakârlık hissi mücella bir ayna gibi bir saniye için bile hiçbir türlü gazez ve marazla lekedard olmamıştı”. (BCA 121.10. 1.2.1. Tarihsiz). Nitekim Hindistan’a teşrif eden Rauf Bey’i, “bu gayur ve büyük mücahidi” bütün Hintlilerin, özellikle Müslümanların ziyaret etmeleri kendileri için ilahi bir nimet kabilindendi. Rauf Bey ile

şereflenenler yüksek şahsiyette şeref, olgun ahlakın, zengin kişiliğin ve fedakarlığın en büyük örneğini göreceklardı (BCA 121.10. 1.2.1. Tarihsiz).³

Rauf Bey Hindistan’a dostlarını ve Türk muhiplerini ziyaret etmek için geldiğini, Balkan harbi esnasında Hilal-i Ahmer’e yardım etmiş olan bazı Hintli doktorlar ile de tanışıklığı olduğunu ve bu kimselerle buluşmak için Delhi’ye geçeceğini söylemişti. Rauf Bey, Delhi’de istasyonda kendisini tanıyan ve seven birçok Müslüman tarafından coşkuyla karşılanmıştı. Kendisiyle mülakat yapmak isteyen *The National Call* gazetesi muhabirine, Delhi’ye siyasi bir maksatla gelmediğini belirtmişti. Camia-ı Milliye-i İslamiye üyelerinden Dr. Zakir Hüseyin’in kendisini yeni Türkiye hakkında birkaç söz söylemeye davet ettiğinden bahsederek Türkiye’nin mevcut siyasetinden söz etmeyeceğini ifade etmişti. Yine ısrarla, son iki yüzyıl içinde her tarafta büyük bir ilgi çekmiş olan Türkiye’nin kültür ve siyasette yaptığı inkılaplardan bahsetmesini isteyen muhabire Rauf Bey, hatip olmadığını, asıl mesleğinin denizcilik olduğu karşılığını vermişti. Konu olarak son otuz sene içerisinde Türkiye’yi meşgul etmiş meseleleri seçeceğini, bu manada Türkiye’nin maruz kaldığı zorlukların diğer Avrupa memleketlerinin karşılaştığından çok daha önemli ve karışık olduğunu söylemişti. Buna göre Türkiye doğu ile batı tesiri altında yaşamaya mecbur kalarak ikisi arasında uyuma zemini bulmaya çalışan bir memleketti. Rauf Bey yine muhabire, büyük memleketlerini görmeye ve uzun süreden beri buluşmak istediği Dr. Ensari gibi Müslüman dostlarıyla görüşmek için geldiğini belirtmişti. Rauf Bey, “bu zevat bize kardeşlerimizin yapamayacağı iyilikleri yapmışlardır” diyerek yeni Türkiye’den bahsetmek istemediğini ancak istenirse altı yıl önce terk ettiği Türkiye’nin tarihinden ve siyasetinden bahsedebileceğini ifade etmişti (BCA 030.10. 106.692.7. 4 Nisan 1933).⁴

Rauf Bey Delhi’de “Âli Osman ve İnkılap Başlangıcı”, “Nasyonalizm, Panturanizm ve Panislamizmin Keşmekeşleri”, “Türkiye ve Harb-i Umumi”, “Bugünkü Türkiye ve İlerideki Mümkünat” adlı konferanslar vermişti (BCA 030.10. 106.692.10. 29

³ Rauf Bey için yazılan şiir şöyledir: “Sonbahar mevsiminin zulüm ve taarruzundan ağaç yaprakları döküldü. İlkbahar gibi bizim ekinlerimiz üzerinde uğra geç. Çoluk çocuk genç ihtiyarlarımız mahcup baş ve alınlarıyla. Sana tazim için secdeye kapanacaklardır” (BCA 121.10. 1.2.1. Tarihsiz).

⁴ Dr. Ensari, Edinburgh Tıp Fakültesini bitirmiş, Londra’da kendi zamanında Charing Cross hastanesinde dahiliye, Lock hastanesinde cerrah olarak çalışmış tek Hintli doktordu. Müslümanlar arasında “garp doktorluğunu” başarıyla temsil ettiği gibi tüm Hindistan’da da meşhur birkaç doktor arasında yer almaktaydı. Dr. Ensari’nin Türkiye’ye ve Türklere karşı beslediği takdir ve muhabbet diğer Hint Müslümanlarınkinden farklıydı. O, sırf Müslümanlık hisleriyle Türklere bağlı değildi. Daha çok yeni ve inkılapçı Türkiye’ye bağlıydı. Hindularda da Türkiye’ye karşı alaka uyandırarak onlara genç Türkiye’yi sevdirmişti. Hatta genç Türkiye’yi sevmek Hindu ve Müslüman gençliğini bir araya getiren, birbirine bağlayan önemli unsurlardan biri olmuştu. Dr. Ensari, siyasette halkın güvenini kazanmış, Hindistan’ın kafa ve ahlak bakımından nüfuzlu bir politikacıydı (Adivar 2014: 41-42).

Nisan 1933). Camia-ı Milliye-i İslamiye’de Türk-Hint dostluğundan bahseden Rauf Bey şunları kaydetmişti: “Bütün dünyadan rabıtamız kesildiği ve Türklerin şiddetli bir musibet devri geçirdikleri zamanda izhar ettiğiniz dostluk ve yardımınızı Türkler hiçbir vakit unutmayacaklardır” (BCA 030.10. 106.692.10. 20 Mayıs 1933).

Rauf Bey 18 Mart 1933’te Aligarh Kız Kolejini ziyaret etmişti. Kendisi burada, çehresi nurlu, güler yüzlü ve bir Avrupalı ten rengine sahip olarak tarif edilmişti. Hintli Müslümanlara “hemşerilerim” şeklinde hitap eden Rauf Bey kolejde kızlara verdiği nutukta Hint Müslümanlarının da ileride Türkler gibi şanlı bir millet olmayı esasa aldıklarını ifade etmişti. Ona göre bir milletin kadınları tahsilli olmadıkça o millet dünyada muvaffak olamazdı. Bilgili olan milletler dünyada hürmet sahibi ve başarılı olacaklar, cahiller de bundan mahrum kalacaktı. Türkler de tecrübe ederek, ferdi veya millî muvaffakiyetlerde bir milletin ilerleme ve yükselmesinin ilkel hayatın terbiyesi ile olacağını anlamışlardı. Türk milleti bu gerçekten uzaklaşınca hasta adam unvanını almıştı. Fakat şimdi ise aynı Türkler diğer milletlerin gözünde hürmete değer görülmeye başlanmış, kimse onu hakir göremez hale gelmişti. Türk inkılabının sebebi de buydu. Türk kadını uyanmıştı. Rauf Bey, kadınların tahsil ve irfanı noktasında başka hiçbir memlekette olmadığı kadar İslam nüfusa sahip Hint Müslümanlarının dikkatlerini çekmişti (BCA 030.10. 106.692.10. 20 Mayıs 1933). Yine gerçekten yükselmek ve ileri gitmek hisleri Hint Müslümanlarının kalbinde uyanmışsa Rauf Bey onlara, kadınlarının talim ve terbiyelerine özen göstermeleri ve önem vermeleri gerektiğini tavsiye etmişti (BCA 121.10. 1.2.1. Tarihsiz). Kolej kâtibi, Rauf Bey’in ardından kız öğrencilerine dönerek Rauf Bey için “Bu dünyanın en büyük insanlarından biri, ölüyü diriltiren ve bu asırda mucize gösteren Türk milletinin büyüklerinden biridir” ifadesini kullanmıştır. Sözlerine devamla şu cümleleri sarf etmiştir:

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve diğer birkaç arkadaşıyla kendi canlarından vazgeçerek millet için göğüslerini siper etmişlerdi. Hamidiye gemisinin kaptanı Rauf Bey’di ve bu geminin kritik bir zamanda yaptığı destansı işler yalnız Türkler için değil bütün dünya milletleri için ibret dersiydi. Hamidiye büyük bir güce karşı koymuştu fakat gerçekte bu güce karşı koyan tüm dünya Müslümanları için emsalsiz bir örnek olan Rauf Bey’in şahsiyetiydi. Cüreti ve fedakârlığı ile düşmanlara karşı durmuştu. (BCA 030.10. 106.692.10. 20 Mayıs 1933).

Onun ağızından dökülen mübarek sözler Müslümanların kulağına küpe olmalı, hiçbir zaman unutulmamalıydı. Kolej kâtibi insanlara evlerine döndüklerinde “böyle büyük bir Müslüman görmekle Cenab-ı Hak bizi bahtiyar etti” denilmesini telkin etmişti (BCA 121.10. 1.2.1. Tarihsiz).

23 Mart'ta Kalküta ekspresiyle Lahor'a gelen Rauf Bey'i yüzlerce Müslüman istasyonda bekliyordu. Medrese öğrencileri de özel bayraklarla istasyonda hazır bulunuyordu. Rauf Bey, aslında Hudut ekspresiyle Lahor'a gelecekti fakat planlananın dışında belirtildiği gibi Kalküta ekspresiyle ve saatinden önce varmıştı. Hudut ekspresine göre kendini ayarlayan Müslümanlar üzülmelerini diye Rauf Bey istasyonda bir süre beklemişti. Burada onu ileri gelenlerden aralarında Allame-i İkbâl'in de (Muhammed İkbâl) bulunduğu birçok zevat karşılamıştı. “Yaşasın Gazi Rauf Bey” ve tekbir sesleri arasında büyük bir iştiyakla karşılanan Rauf Bey de bu karşılamadan memnun kalmıştı. Rauf Bey Hint Müslümanlarına, Türklere karşı besledikleri hemdertlik hislerinden dolayı Türk milleti adına teşekkür etmişti. Ardından Lahor İslam Koleji'nde Pencap Eyaleti Maarif Nazırı Melek Firuz Hannun'un başkanlığında bir konferans vermişti. Konferansta “Türk Milletinin Fütuhâtı İptidaiyesi”, “Saltanat-ı Osmaniye'nin Tesisi”, “Türk Saltanatının İnhitâtı”, “Harb-i Umumiye İştirak ve Mağlubiyeti”, “Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Riyaseti Altında Yeniden Dünyaya Gelişi Sergüzeştleri” başlıklarında konuşmalar yaptı. Halk, salonu hıncahınc doldurmuştu. Şehrin ileri gelenlerinin çoğunun hazır bulunduğu salonda tekbir sesleri eksik olmuyordu. Konferansın sonunda halk büyük bir muhabbet ve arzuyla Rauf Bey'in etrafını sarmış, onu takdir etmişti (BCA 030.10. 106.692.10. 20 Mayıs 1933).

Bombay'da ise *Hilafet* gazetesini ziyaret eden Rauf Bey ile gazete çalışanları uzun süre ayrı yaşayan kardeşlerin kucaklaşması gibi kucaklaşmışlardı. Gazeteye göre “Türkiye'nin bu şayan-ı iftihar evladı” herkesle kucaklaşırken kardeşlik, dostluk ve İslam muhabbetinin bu görüntüsü görülmeye değerdi. Şevket Ali'nin oğlu Zahit Ali ve Mevlâna İrfan herkesi Rauf Bey'e takdim etti. Rauf Bey siyasetten tamamen uzak durmağa kararlı olduğundan siyasetten bahsedilmiyordu. O Müslümanlarla görüştüğünden dolayı son derece sevinçli olduğunu, Hint Müslümanlarının İslam derdiyle dertlendiklerini, onlarda gördüğü “mezhebi uyanıklığı” ve “uhuvvet-i milliyeyi” başka hiçbir Müslüman memleketinde görmediğini söylemişti. Mevlâna Mehmet Ali ve kardeşi Şevket Ali (Hint İslam hareketi reislerinden) hakkında beslediği hürmet ve saygıyı tekrarlar ifade etmişti. Yine Şevket Ali ile aralarındaki muhabbeti ortaya koymuştu (BCA 030.10. 106.692.10. 29 Nisan 1933).⁵ Gazeteye göre bütün Hintliler ve özellikle Müslümanlar için “mücahit” Rauf Bey'i ziyaret etmek bir “nimet-i ilahiye” idi. Bu büyük zatın ziyaretiyle müşerref olacak kimse kendi kendine bağırıp, “Hâlihazırda bundan daha iyi şerafet sahibi fezail-i ahlakiye numunesi görülmemiştir” diyecekti (BCA 030.10. 106.692.10. 29 Nisan 1933).

⁵ Şevket Ali; siyasetçi ve Hindistan hilafet hareketinin önderlerinden. Bkz.: Özcan 2010: 30.

Türk hükümeti Rauf Bey’in Hindistan seyahatinde Hint-İslam teşkilatıyla temas ve ilişkisiyle Hindistan’da Türkiye aleyhine çalışıp çalışmadığı hususlarını soruşturmuştur. Fakat Rauf Bey Hindistan seyahatinde kiminle temas ettiyse Türkiye aleyhinde hareket etmediği gibi bilakis lehte sözler söylemiş ve Türkiye’nin İslam ülkeleri içerisinde medeniyet yolunda örnek alınması gereken bir ülke olduğunu ileri sürmüştü (BCA 030.10. 258.736.12. 9 Ekim 1933). Rauf Bey Kâlkûta, Lahor, Allahabad, Peşaver gibi her gittiği yerde aydınından halkına büyük kalabalıklar tarafından karşılanmıştı. Buralarda halk adeta coşmuş, O’nun elini öpmek için birbirini ezmiş, fotoğraflarını çekmişti (BCA 121.10. 1.2.1. Tarihsiz).

3. Hilafet Meselesi ve Rauf Bey

Kurtuluş Savaşı yıllarında Hint Hilafet Merkezi’nin Millî Mücadeleye para yardımı için yaptığı davete Antalya Milletvekili Rasih Hoca Efendi başkanlığında bir heyet gönderilmişti. Hint Müslümanları gelen heyeti öyle büyük sevgi gösterileri ile karşılamıştı ki Hindistan genel valiliği bu durumdan kuşkulandı. Millî Mücadelenin sadece Türkiye’nin değil, dünyanın mazlum milletlerinin kurtuluş ümidi olduğu idrakinden hareketle tedbir alma ihtiyacı hissetmişti ve davet sahiplerini konu dışına çıkılmaması hususunda uyarılmıştı (Kutay 1992: 342-343). Türklerle Hint Müslümanlarının rabıtası o kadar güçlüydü ki “İstanbul’da bir Türk hapşırırsa Lahor’da bir Müslüman nezle olur” hassasiyeti söz konusuydu. Bunu hem Türkler hem de Güney Asya Müslümanları ortak düşmanlarına karşı kullanmışlardı (Öke 2005: 206). Çünkü Hint Müslümanları için Hindistan fiziksel, İslam ise ruhsal bir anlam ifade etmektedir (Ahmed 1990: 236). Fakat cumhuriyetin ilanıyla esasında halifelik, toplumda ve ümmet içerisinde yeri ve anlamı olmayan bir duruma gelmişti (Uluğ 1975: 175). Hilafetin kaldırılmasına dair kanunun ilk maddesinde “Halife hal edilmiştir. Hilafet hükümet ve cumhuriyet mana ve mefhumunda esasen mündemiç olduğundan hilafet makamı mülgadır” denilmek suretiyle hilafet kaldırılmıştı (TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, Cilt: 7: 28). Halifeliğin 3 Mart 1924’te kaldırılarak cumhuriyetin “mana ve mefhumunda” esasen var olduğu ilan edilmesiyle içte ve dışta başkaldırı ihtimalleri önlenmeye çalışılmıştı (Uluğ 1975: 175-190).

Hilafet, dünyadaki Müslümanları bir paydada birleştiren önemli bir unsurdur. Nitekim böylesine bir aracın bir anda kaldırılması hilafet hareketinin çökmesine neden olmuş, varlık nedenini de ortadan kaldırmıştı. Hindistan’daki siyasetin görüntüsünü değiştirmişti. Müslüman aydın kümelerin birliği kaybolmuş, ulema geçici de olsa ulusal sahneden çekilerek etkisizleşmişti. Hint Hilafet hareketinin önderlerinden Muhammed

Ali ve arkadaşları büyük bir hayal kırıklığına uğramışlardı. Muhammed Ali, önceleri bunun bir İngiliz propagandası olduğunu düşünerek biraz beklemiş, fakat meselenin hakikati anlaşılınca Aligarh Camiindeki vaazında Türklerin kendilerini “kirli mendil” gibi kullandıklarını söyleyerek karardan duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir (Öke 1999: 134, Sadiq 2018: 136, Özcan 2005: 499). Ona göre hilafet İslam’ın özü idi ve Türkler hilafeti kaldırmakla dinsizce hareket etmişlerdi (Aziz 2014: 347).

Rauf Bey 2 Nisan 1933 tarihli Nedvetü’l Ulema’daki konferansında Hint Müslümanlarının hilafet meselesi hakkındaki yanlış anlamalarını gidermeye çalışmıştır. Ona göre Türklerin 600 seneye yakın bu ağır yükü omuzlarında taşıdığı ve her türlü fedakârlığı yaparak canlar feda ettiği hilafetin önem ve hürmeti kalplerde hâlâ eskisi gibi yaşamaktaydı. Fakat bazı mecburiyetler dolayısıyla bu ağır yük bırakılmıştı. Nitekim barış konferansında Türklerin hürriyeti ellerinden alınca onlar da bu uğurda birçok faaliyet gösterdi. Türkler esareti kabul etmeyerek düşmana karşı koyduğu bir zamanda halife buna muhalefetle barış konferansının kararlarına uymayı tercih etmişti. Halife şeyhülislamdan; “Halifenin emrini kabul etmeyen kâfirdir. Bunlarla cihat lazımdır. Bu cihada iştirak eden gazidir ve ölen şehittir” fetvasını aldırması. Bu fetva Türkler arasında fitne çıkarmış, kardeş kardeşi öldürmeye başlamıştı. Böylece fitne unsuru olan hilafeti Türkiye’den kaldırmak farz olmuştu. Rauf Bey, hilafetin bütün Müslümanlara ait bir şey olduğunu ve tüm Müslümanların dünya çapında yapılacak bir konferansta hilafetin geleceğine karar vermesi gerektiğini düşünüyordu (BCA 030.10. 106.692.10. 13 Nisan 1933; 29 Mayıs 1933).⁶

Rauf Bey özellikle salonda bulunan öğrencilerin dikkatini çekerek Hz. Peygamber’in “Hilafet yalnız 40 senedir ondan sonra saltanat olacaktır” hadisi gereği “hakiki hilafetin” kalmadığını ifade etmişti. Ona göre Türk hilafetinin durumu kötüydü ve bu makam “Roma’daki Paşa” derecesindeydi. İnsafsızlık yaygınlaşmış, cehalet artmış, büyük memuriyetler ve devlet hizmetleri ehil olmayanlara verilmişti. Türklerin artık ismi olup cismi olmayan bu ağır yükü taşımağa tahammülü kalmamıştı. Bu yüzden Türkler,

⁶ Nedvetü’l Ulema, Hindistan’daki İngiliz hâkimiyetinin yerleşmesiyle Müslümanların gittikçe sosyal, ekonomik ve siyasi alanda gerilemeye başlaması ve eğitim sisteminin yerini Batılı tarzda eğitimin alması üzerine Muhammed Ali Mongeri Kanpuri önderliğinde bir kısım Hint uleması tarafından 1892’de kurulmuştur. Nedvetü’l Ulema Hint İslam toplumunun meselelerini müzakere edecek, Müslümanların ayrılıklarını giderecek, Avrupa’dan yayılan dinsizlik dalgasıyla İslam düşmanlığı karşısında ortak mücadele zemini oluşturacaktı. Hilafet lehindeki görüşleri dolayısıyla İngilizlerin güvenmedikleri Nedvetü’l Ulema mensupları, özellikle Cihan Harbi sonrası hilafet hareketleri sırasında Osmanlı yanlısı faaliyetlere aktif biçimde katılmışlardı (Özcan 2006: 514-515).

hilafeti ilga ederek bu sorumluluktan kurtulmaya mecburdu (BCA 030.10. 106.692.10. 29 Mayıs 1933).⁷

Camia-ı Milliye-i İslamiye binasındaki konferansta Rauf Bey hilafet meselesine devamla şunları söylemişti: Halifenin şahsiyeti Papa gibi olmadığından ve halife “bütün Müslümanların ve İslamiyet’in azametini berkarar ve idamesiyle mesul” olduğundan savaştan yorgun ve güçsüz çıkmış Türk milleti bu mukaddes görevin yükünü taşıyamayacaktı. Nitekim Türkler acı tecrübelerle hilafeti koruyamayacağını ve ona yardım edemeyeceğini anlamıştı. Bir kez daha hilafet meselesinin tüm dünya Müslümanları tarafından yapılacak bir konferansın meselesi olduğunu vurgulamıştı. Hilafet neticede sadece Türklerle alakalı bir kurum değildi ve hilafetin muhafazası bütün Müslümanlara ait olmalıydı (BCA 030.10. 106.692.10. 20 Mayıs 1933). Camia-ı Milliye-i İslamiye’de Muhammed İkbâl’in başkanlık ettiği bir diğer konferansında ise Panislamizm’i “padişahlığın ikinci bir şekli ve coğrafya itibarıyla vücut bulması mümkün olmayan bir tahrik” olarak tarif etmişti (BCA 030.10. 106.692.10. 20 Mayıs 1933).⁸

Rauf Bey Hint Müslümanlarına, Türklerin İslam’a yabancı kaldıkları hakkındaki fikirlerin gerçek olmadığını ifade etmişti. Zira asırlardır hilafet gibi kutsal bir kurumu korumuş olan Türkler İslamiyet’i terk edemezdi. Nitekim Türkler Allah’a ve onun peygamberine inanıyordu. Milli bir devlet kurulduktan sonra Türklerin mezheplerini terk ettikleri yönündeki fikir de yanlıştı. Buna göre, “Türkler Müslümandırlar. Bu dünyada emniyet ve selameti ve manevi meserretleri veren ve kıyamette bundan daha iyi hayat bağışlayan İslamiyet’i, mefkure sahibi olan herhangi bir Türk’ün terk etmesi nasıl mümkün olabilir. Türklerin İslamiyet’ten ayrılması gayri kabildir” (BCA 030.10. 106.692.10. 20 Mayıs 1933).

Rauf Bey’e göre Türk hilafeti öylesine alçalmıştı ki Papa kadar hüküm ve ehemmiyeti kalmamıştı (BCA 121.10. 1.2.1. Tarihsiz). Rauf Bey, Türkiye’de bu işin halledilmesiyle meşgul olunurken Lozan’dan sonra meclisin yenilendiğini ve birçok

⁷ Konferansın ardından Rauf Bey, Hint Müslüman ulemasının önde gelenlerinden Şibli Numani adına mal edilen Shibli Hostel müessesesini gezmiş, ardından öğrenciler Rauf Bey’e İngilizce bir teşekkürname ve methiye takdim etmişti. Methiyede onun hizmetleri ve İslam’a olan derin bakışı övgüyle anılmıştı. Rauf Bey de bu teveccühe şu karşılığı vermişti: “ben fani bir adamım. Bu sitayişler ancak İslam şehitlerimize müstahaktır. Onlar kanlarıyla bize büyük hizmetler etmişler ve İslamiyet’in kökünü sulamışlardır. O mübarek kanlar sayesinde biz fatih olmuşuz ve bugün rahat yaşamaktayız. Maatteessüf biz bugün o mübarek zevatı unutmuşuz. Bizim bugünkü mesaimiz onların hüdapesendane olan hidematına nispetle bir hiçtir” (BCA 121.10. 1.2.1. Tarihsiz).

⁸ Muhammed İkbâl de İslam devleti veya devletlerinin siyasi idare sorumluluğunun bir kişiye değil, tüm ümmete ait olduğunu iddia etmekteydi. Bu bakımdan o, TBMM’nin hilafeti kaldırmasının hukukiliğini tanımıştır (Ahmed 1990: 169).

kimsenin hasta ve yorgun düştüğünden dinlenmeye ihtiyaçları olduğu cihetle istifa etmek mecburiyetinde kaldıklarını söylemişti. Böylece İslam konferansı da takip edilememişti. Diğer taraftan milliyetçilik çağında Osmanlı Devleti’nin parçalanması hızlanınca ve Araplar kendi yoluna gidince Türklerin de kendi yollarını çizmek ve milliyetlerini müdafaa ve muhafaza etmek zorunda kaldıklarını, bu suretle de İslam’dan kopmuş olduklarına Hintlilerin hükmetmemeleri gerektiğini belirtmişti. Buna göre Türkler her zamanki gibi halis muhlis Müslümandılar (BCA 121.10. 1.2.1. Tarihsiz).⁹

Rauf Bey’den sonra bazı açıklamalarda bulunan Dr. Ras Mesud (Aligarh Müslim Darülfünun Müdürü) İstanbul’dan dostları olan Almanlardan aldığı mektuplardan Türkiye hakkında yapılmakta olan propagandaları tekzip etmişti. Zira Türkler eskisi gibi İslam gelenekleri üzerine yaşamaktaydı ve camiler eskisinden daha fazla dolu idi. İstanbul’da camiler dolunca insanlar sokakta saf tutuyordu. İslamiyet daha fazla ve hakiki surette hükmünü icra etmekteydi. Dr. Mesud’un kanaatine “milliyet yollarını” geçmekte olan Hint milletinin önünde Türkiye ve Japonya örnekleri bulunmalıydı. Buna göre hiçbir millet milli metotlar üzerine talim ve terbiye edilmedikçe ve bir millete kendi dilinde talim verilmedikçe “milliyetin doğru yolları ve merhaleleri kat edilemezdi”. Dr. Ras Mesud bu hususta Camia-ı Milliye-i İslamiye reisi Dr. Zakir Hüseyin’in fedakarlıklarını anlatarak Müslümanların ilerleme ve yükselmesi için Camia-ı Milliye-i İslamiye’den çok ümitli olduğunu söylemişti (BCA 030.10. 106.692.10. 20 Mayıs 1933; 121.10. 1.2.1. Tarihsiz).¹⁰

Rauf Bey’in Hindistan seyahati dolayısıyla Haydarabat’ta bir hilafet kongresi düzenleneceği hakkında haberler alınması üzerine Türk Hükümeti Londra ve Kahire büyükelçilikleriyle Beyrut Başkonsolosluğu ve Kudüs Konsolosluğundan bilgi talep

⁹ Afganistan’ın Ankara elçiliği görevinde bulunan Serdar Gulami Ceylani Han Zahiri, Türklerin batılılaşmasına rağmen Afganlılardan “daha iyi ve daha hakiki Müslüman” oldukları görüşündeydi. Buna göre her ne kadar Türkler şapka giyiyorlarsa da halk camilere kalabalıklar halinde gitmekte ve dini farizalarına diğer İslam memleketlerinden daha çok riayet etmekteydi. İsmet Paşa ile diğer bazı liderler dine pek önem vermemekle birlikte millet genel itibarıyla kalben sağlamdı. Milliyetçilik heyecanı dindikçe milletin önceki asırlarda olduğu gibi gayret ve şevkle İslam’a hizmet edeceğine şüphe yoktu. Batı medeniyetini benimseyen Türkler, bu medeniyetin kötü taraflarının tesirinden kendini kurtaracağı ve bu suretle varlık mücadelesinde kendini donatacağı zaman yakındı (BCA 030.10. 258.736.6. 11 Ekim 1933).

¹⁰ Dr. Ras Mesud, Camia-ı Milliye-i İslamiye’de Rauf Bey’in vereceği nutuktan önce Hinduların önde gelen bir liderinin mektubunu okumuştur. Hindu lider mektupta Rauf Bey’in konferanslarına katılmamanın üzüntüsünü dile getirerek şöyle devam etmişti: “bu suretle Türk’ün vatanperver büyük lideriyle mülakat ve beyanatını kemal-i esfle dinleyemedim ve bu lütf-u atıfetten mahrum kaldım”. Hindu lider bu vesileyle Türklerin medeniyetlerini mevzubahis ederek Hindistan liderlerine Türk diyarına seyahat ederek oradaki yenilikleri görüp Hindistan’daki millet ve hürriyet davasını bu yolda yaymaları temennisini dile getirmişti (BCA 121.10. 1.2.1. Tarihsiz).

etmişti. Böyle bir kongreye hazırlık yapıp yapılmadığı hususunda bundan önce yapılan hilafet kongresi düzenleyicilerinin Kudüs’te bulunmaları münasebetiyle Kudüs Konsoloslugu; Rauf Bey’in Hindistan’daki mevcudiyetinden haberdar olunmadığı, fakat kesin olarak Haydarabat’ta bir hilafet kongresinin toplanmadığı ve toplanmayacağı bilgisini vermiştir. Buna göre Hint Hilafet Komitesi Başkanı Şevket Ali iki hafta önce Kudüs’e gelmişti ve birkaç resmi toplantıda böyle bir kongreden bahsetmemiştir. Sadece Filistin meselesinin ileride tarih ve yerini söylemediği bir İslam kongresinde konuşulacağına, yine İslamcılıkla alakadar olan Kudüs’te böyle bir kongre için teşekkül olmadığına işaret etmişti (BCA 030.10. 106.692.10. 30 Mayıs 1933). Kudüs müftüsü de bu sırada Hindistan’daydı ve Kudüs’te tekrar bir İslam konferansı gerçekleştirmek için para toplamaktaydı. Rauf Bey’in Kudüs müftüsüyle ortak hareket edip etmediği noktasında bir bilgi yoktu. Muhammet Hüseyin Tebatebayi de Kudüs’te İslam kongresi işleriyle uğraşmaktaydı (BCA 030.10. 106.692.10. 10 Nisan 1933).

Kahire Büyükelçiliği de bu seyahatin hilafet meselesi ile ilgisi olmadığını ve Haydarabat’ta yine hilafet meselesiyle meşgul kimsenin olmadığı bilgisini vermiştir. Bir söylentiye göre de Halife Abdülmecid Efendi’nin kâtibi Hüseyin Bey’in kırılan ayağının hastane parası dahi güçlüklerle verilmişti. Diğer bir bilgiye göre ise Rauf Bey Hindistan seyahatine; Londra’da uzun süre kaldığından İngilizlere karşı yapılan hareketleri incelemek ve bu hususta İngilizlere yardımda bulunmak amacıyla gönderilmişti. Kahire Türk Büyükelçiliği aldığı bilgiye göre Rauf Bey’e burada kötü muamelede bulunulmuş, İngiliz aleyhtarı yerli gazeteler de Rauf Bey’in aleyhinde yazmışlardı (BCA 030.10. 106.692.10. 1 Nisan 1933).¹¹

Hilafet meselesi ile ilintili olarak bu noktada Hint Müslümanlarının hilafet anlayışlarına değinmek gerekir. Bunun temelinde önce İttihad-ı İslam, sonrasında ise bağımsızlık vardır. Hint Müslümanları Hindulara karşı nüfusça az olduklarından “azınlık kompleksi” yaşıyorlardı. Nitekim Hindistan İngiliz idaresinden çıktıktan sonra bu kez Müslümanlar Hinduların egemenliğinde yaşamak zorunda kalabilirlerdi. Bu bakımdan İslam ve dolayısıyla hilafet, Müslümanların ayrı bir millet olarak kabul edilmelerinin somut bir sembolüydü. Nasıl ki Osmanlı Devleti’nin gayrimüslim milletleri devletten bağımsızlıklarını kazanmışlardı, Hintli Müslümanlar da aynı şeyi taklit etmek istiyorlardı. Buna göre onlar, tıpkı İngiliz ve Fransızların Osmanlı azınlıkları üzerinde kurdukları nüfuz gibi Güney Asya’da da Müslümanlar nezdinde Türkleri hâkim kılmak istiyorlardı.

¹¹ Rauf Bey’in Hindistan seyahatinin, Hint istiklal hareketlerini kontrol amaçlı olup olmadığı noktasında bir bilgi tespit edilemedi.

Böylece Hint Müslümanları, İslam ile kurulmuş bu köprü sayesinde bağımsızlığa kavuşacaklarına inanıyorlardı. Bakıldığında Dr. Ensari de sonunda Osmanlı'nın Türk olmayan Müslüman tebaasının akıbetlerini görerek hilafetin kaldırılmasının ne kadar mantıklı olduğunu anlamıştı (Öke 1999: 137-139).¹² Türkiye Cumhuriyeti'nin cesaretle yürüttüğü yenileşme ve laiklik siyaseti Türkiye'nin İslam âlemindeki itibarını azaltmak yerine aksine yükseltmişti (Karpaz 1996: 71).

Rauf Bey kendini dindar olarak tanımlamaktadır fakat dini siyasete alet edenlerden olmadığını ifade etmektedir. Yine hilafet propagandacılarından olmamış, padişahların da halifelik yapmış olduklarını düşünmemiştir. Ona göre padişahlar ancak mutlakiyet idarelerini güçlendirip milleti kendilerine bağlamak için bu makamı alet ve istismar etmişlerdi. Osmanlı padişahlarında, halifelerde olması gereken şartlar olmadığı gibi onlar halk hâkimiyetini ve halka karşı sorumluluğu da kabul etmemişlerdi (Orbay 2004: 189-190). Rauf Bey'e yapılan halifeci sultancı isnadının temelinde onun cumhuriyetin ilan ediliş şekline olan itirazı, muhafazakâr kimliği, devrimlerin tedricen yapılması gerektiğine olan inancı yatmaktadır. O güçlü bir şekilde hâkimiyet-i milliyeye taraftarı ve saltanat-ı ferdiye karşıtıydı. Halife Abdülmecid Efendi'ye yaptığı ziyaret muarızları tarafından hoş karşılanmamıştı. Nitekim Rauf Bey meclisteki bir konuşmasında Müslüman evladı olduğunu ve “makam-ı muallay-ı hilafeti haiz olan zat bana emrederse ben onun emrine karşı itaatsizlik edemem” demiştir. Burada halifenin emrinin dinlenmesi hilafetteki kişinin zatından dolayı değil, hilafet makamına atfedilen tazim ve hürmetten dolayı idi (Demirel-Konur 2002: 605).

Rauf Bey, halife ve sultanlarla hiçbir surette özel bir münasebeti olmadığını, bilakis zulümlerine ve anayasaya aykırı hareketlerine muhalefet ettiğini söylemiştir. Üstelik sultanlar tarafından birkaç defa da idama mahkûm edilmiştir. Bu durumu şu cümleyle ifade etmektedir: “Hamdolsun bütün askerlik hayatımda dahi bir defa olsun ne yaveri hassı hazret-i şehriyari kordonu taktım, ne de zat-ı ikdası şehriyarilerine ve hanedan-ı celilişanlarına ferd-i sadakat ve ubudiyet arz ettim” (Orbay 2004: 230-233).¹³

¹² Hindistan'daki Müslüman hareketleri üzerine yayınlanmış önemli bir antropoloji veya sosyoloji çalışması mevcut değildir. Bu durumun gerçek nedenlerinden biri de batılıların Hindistan'ı Hindularla özdeşleştirmesidir. Böylece Müslümanlar önemsiz hale gelmektedirler (Ahmad 2015: 44). Örneğin Şerif Hüseyin, İngilizlerden bütün Arap yarımadasının krallığını ve halifeliği beklerken İngilizlerin oyununa geldi ve üzerine gelen vahhabi Suud'a karşı yalnız bırakıldı. Mücadelede yenilerek oğlu Ali lehine tahttan feragat etti. Kıbrıs'ta sürgünde öldü. Oğullarının ve torunlarının akıbeti ise feci oldu. İki oğlu Faysal ve Abdullah öldürüldü, torunu Gazi parçalandı, öteki torunu Tallal delirdi, bir başka torunu Faysal'ı da halk parçaladı (Kutay 1998: 226).

¹³ Rauf Bey gurbet hayatında da rahat bırakılmamıştı. Şükrü Bey adında biri Rauf Bey'e, emrine servet vererek muhalif bir gazete çıkarmayı teklif etmişti. Buna göre halk mevcut idareden nefret ediyor ve bu

4. Rauf Bey ve Mustafa Kemal Paşa’nın Karşılaştırılması

Millî Mücadelenin lider kadrosu içerisinde önemli bir mevkide bulunan Rauf Bey, inkılap döneminde Mustafa Kemal Paşa ile ters düşmüş ve hatta uzun bir süre yurt dışında sürgün hayatı yaşamak mecburiyetinde kaldığından bahsedilmişti. Milli Mücadele sadece Türklerin değil, tüm İslam dünyasının geri kalmış, sömürülen, mazlum milletlerin gözünde sembol niteliğinde bir dönemeç olarak kabul edilmiştir. İşte bu süreçte Mustafa Kemal Paşa’nın hemen yanında konumlanmış Hamidiye kahramanı Rauf Bey’in yeri Hint Müslümanlarının nazarında bir başka olmuş, gazete sütunlarında ve konferanslarda iki şahsiyet karşılaştırılmıştır.

M. Mucib, *Hindustan Times*’ta “Türkiye’nin Mümessilleri Mustafa Kemal, Rauf Bey ve Halide Edip” adlı makalesine; Hindistan’ın da Mustafa Kemal ayarında bir adam çıkarabilme temennisinde bulunan bir kimseye Rauf Bey’in verdiği cevapla başlamaktadır. Rauf Bey, kendisi gibi “ağır başlı ve nazik” bir kimseden beklenmeyecek şekilde bu söze birden çıkışarak asabiyetle; “affedersiniz ama Mustafa Kemal’i yalnız Türkiye çıkarabilirdi” karşılığını vermişti. M. Mucib’e göre Rauf Bey bu sözünde haklıydı fakat Mustafa Kemal Paşa’nın adının yanına yine sadece Türkiye’nin yetiştirebileceği daha birçok isim eklenmeliydi. Bunlar arasında da Rauf Bey ile Halide Edip Hanım’ın adları ön sırada gelecekti. M. Mucib, Türk’ü temsil eden bir kimsenin eşsiz bir şahsiyete sahip olduğunu ifade ederek, Türk’ün batının ve doğunun pek çok özelliklerini birleştirerek kendisinin de kolay kolay koparamayacağı bağlarla her iki tarafa olan bağlılığını vurgulamıştı. İslam’ın daima etkili olan nüfuzu ve tesiri Türk’ü doğuya bağlıyordu. Hiçbir zaman batılı olduğu hissini uyandıramamıştı. Zira ne kadar hayat tarzını değiştirirse, konfor ve lüks standartlarını ne kadar yükseltse de doğuya ait olandan nefret eder duruma gelmemişti. Batılıların düşmanlığı ve doğu ile olan yakın teması Türk’ü ne batılı ne de doğulu olmayan bir şahsiyete bürüyerek bu çizgide olmaya mecbur etmişti. İşte bu noktada Mustafa Kemal, Rauf Bey ve Halide Edip bu Türk tipinin birer örneğiydi. Buna göre Rauf Bey’i, “Türk askerinin en mükemmel bir numunesi,

idareden kurtulmak istiyordu. Üst düzey askeri kimseler hükümet aleyhine kalkışmaya ve hizmete, eğer Rauf Bey ayaklanmaya en elverişli yer olan Erzurum’a bir uçak ile giderse halk da asker de ayaklanıp hükümeti devirmeğe hazırdılar. Şükrü Bey, bunun yanında Rauf Bey’in Abdülmecit Efendi ile memleketin herhangi bir noktasına ayak bastığı anda halkın ayaklanıp idareyi devireceğini söylüyordu. Bu dönemde Rauf Bey bu türlü işlerin ortaya çıkarılmasının, muarızlarının kendisine eskiden beri olduğu gibi halifecilik-sultancılık isnat etmelerinden ve kendisini zorla halifeci ve sultancı gösterme ısrarından ibaret olduğunu belirtmiştir. Rauf Bey bu gibi hareketleri sakinlikle karşılamış, bunları büyütürken yabancı memleketlerde Türkiye aleyhine etki yapmaması için yayın yoluna gitmemişti. Rauf Bey’e sokulan kişi aslında istihbarat şubesinde memur ve İstanbul’da bu gibi görevler üstlenerek para ile mükâfatlandırılmış biriydi (Orbay 2004: 231-234).

mütevazı, nazik, barışçı, merhametli ve hata yapmamak için kendini zapt eden, galeyana gelince sert, bükülmez, cesaret ve mucizeleri yaratmağa muktedir ve akıllara hayret verecek derecede gözü pek bir asker” olarak nitelendirmişti (BCA 030.10. 84.554.10. 31 Ocak 1935).

Diğer taraftan Rauf Bey bilhassa Millî Mücadeleyi anlatırken yapılan muazzam Kurtuluş Savaşı ile onu takip eden inkılâpların ancak Mustafa Kemal Paşa gibi müstesna bir şahsiyetin önderliği ile yapılabilmiş olduğunu izah etmişti. Türk milletinin Mustafa Kemal gibi bir evlada sahip olmakla talihli bir millet olduğunu ve Mustafa Kemal’in hala hayatta oluşu ile “hamd olsun bu talihin devam ettiğini” belirtmişti (Kandemir, 1965: 143). Rauf Bey, Camia-ı Milliye-i İslamiye’de verdiği konferansta Millî Mücadeledeki savaş safhalarına değinerek Mustafa Kemal Paşa’nın hakkını teslim etmişti. O, Sakarya öncesine kadar Türk ordusunun güçlü generaller elindeyken ve Mustafa Kemal Paşa’nın sadece hükümet başkanı olduğu bir dönemden sonra onun başarılı bir şekilde orduyu yeniden düzenleyerek büyük bir dirayetle ordunun komutasını üzerine alıp Sakarya’da Yunanları mağlup ettiğinden bahsetmişti. Mustafa Kemal Paşa’nın gösterdiği cüret ve cesaretle Türk ordusunun gayret ve fedakarlığı karşısında Yunanlar şaşırıp kalmıştı (BCA 030.10. 106.692.10. 20 Mayıs 1933).

Buna karşın Mustafa Kemal Paşa da Rauf Bey’i Millî Mücadelenin kahramanı, büyük zaferle memleketi kurtaran, Lozan ile sulha kavuşturarak saltanatı ilga ile ilk devrimi yapan hükümetin başı olarak gördüğünü hatırlamak gerekir. Kısacası Rauf Bey, Mustafa Kemal’in “benim Türkiye’yi kurtarmakta hakiki yardımcı ve müzahir kardeşim çok muhterem müstesna yaratılıştaki feragat, fazilet, dürüstlük, mertlik ve insanlık örneği büyük vatansever” olarak tarif ettiği bir kimseydi (Kandemir 1965: 5, Orbay 2018: 5).

Ancak makaleye göre Mustafa Kemal Paşa’nın isminin yanına Türkiye’nin yetiştirebileceği birçok adlar da eklenmesi gerekiyordu. Rauf Bey de bunlardan birisiydi. Yazıda Mustafa Kemal ile Rauf Bey kıyaslanmıştır. Bu kıyaslama şu şekildedir:

Mustafa Kemal Paşa’nın cesareti en yılmaz Türk askerine bile örnek olmuştu. Nitekim Gelibolu’da kulağının dibinde mermiler vızıldar, obüsler patlarken o, sükûnet içerisinde sigarasını içerdi. Bu harika cesaretinin yanında herhangi bir kimsenin tereddüt yaşayacağı işlerde yine sükûnetle düşünerek kararını verip sarsılmaz bir metanetle harekete geçebilirdi. Kendini, başkalarını sevmek ve onlara hizmet etmek için yaratılmış bir kimse olarak görüyordu. Fakat diğer taraftan başkalarının da kendine itaat ve hizmet etmesini kesinlikle gerekli görmekteydi. Onda, bir buhran sırasında bir cumhuriyetin başına sınırsız imtiyazlarla bir diktatör olarak geçecek temayül ve güç vardır. Yine o, esasen ya bir diktatör olabilir ve yahut hiçbir şey olamaz. O hüküm sürebilir, emir verebilir

fakat teşrik-i mesai edemez. O bir devlet kurtarabilir fakat dışarıda siyasal bir kütleye hayat veremez. Her şey onun karakterine ve onun arzusuna uygun olarak kurulmuştur. (BCA 030.10. 84.554.10. 31 Ocak 1935).

Türkiye’yi kurtaran Mustafa Kemal Paşa’nın demir eli idi. Planları az da olsa karışık karar ve emirleri tereddütlü olsaydı her şey mahvolabilirdi. Milliyetçiler arasında hiçbir kumandan bu felaketli mağlubiyeti Mustafa Kemal gibi kati bir zafere çeviremezdi. Mustafa Kemal Paşa, bir köyün hodbin bir mütegalibesi gibi köylülerin müşterek saileriyle elde edilen mahsulü kendi ambarına doldurmuş ve bu mahsulü kendi hesabına satmaktadır. Ulusal zaferin bütün şerefini kendi şahsında toplamak için durup dinlenmeden çalışmış ve yurdun kurtuluş işinde, kendi talepleri olmadan birer şeref hissesi alması muhtemel olanların hepsini bir sürü iftiralarla yıkmıştır. Rauf Bey’in tek gözlü tevazuu, Halide Edip’in insaniyet idealizmi ve bu şahsiyetleri karakterize eden halkın güçlü sadakati hakiki Türk’ü gösteriyorsa Mustafa Kemal Paşa Türk’ü temsil etmekten çok uzak kalmaktaydı. (BCA 030.10. 84.554.10. 31 Ocak 1935).

Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey arasındaki en büyük fark etraflarına karşı verdikleri tepkilerde görülmekteydi. Rauf Bey’in iyilikseverliği, yüksek ahlaklılığı, cömertliği ve mertliğinin fitri olduğu, onun huy ve yaratılışının vatan uğruna mücadele sıralarında da değişmediği üzerinde durulmuştu. Rauf Bey mütehakkim olmamış, Türk’ün fazilet, tahammül ve barış sevgisi uğruna çarpışmıştı. Mustafa Kemal Paşa ise, Milli Mücadele öncesi ve sonrasında egoist olarak tanımlanmıştı. Zaferin, onda bulunan beşeri faziletlerle Türk’ün vasıflarından olan mertlik, tahammül, güven, yabancıya hürmet ve komşu hakkına riayet duygularını kökünden söküp attığından bahsedilmişti. Buna göre panikleyen Türk, bu vasıflarını birden terk ederek, hatta gerçekten bir tehlike içerisinde olmadığı zamanlarda bile var sanılan korkularla savaflara girişmiş ve böylece iyi huylu olarak tanınan Türk, zaman zaman mütehakkim olmuştu. Mustafa Kemal Paşa da bu şiddetli tahakkümün timsali olarak görülmüş, maddi varlığı için savaşan, mütecaviz, merhametsiz, yırtıcı ve müstakil olarak değerlendirilmişti. Buna karşın belirtildiği gibi demir bir ele sahip Mustafa Kemal’den başkası felaketli bir mağlubiyeti kesin bir zafere döndüremezdi. Fakat Rauf Bey tipinde bir Türk bütün bu başarıları unuttur ve buna karşı mükâfat istemeye kalkışmazdı; “zorla mükâfatlandırılmaya kalkılsa bile, mükâfatı askerler ve subaylar arasında paylaştırır, kendisine de ancak küçük bir nefer payı alırdı”. (BCA 030.10. 84.554.10. 31 Ocak 1935).¹⁴

¹⁴ Mustafa Kemal Paşa’nın şahsiyeti birkaç safhada açık şekilde ortaya çıkmaktadır. İki 1918’e kadarki askeri hayatıdır (bu dönem onun ilk seçkin dönemi idi). Diğer üç aşama ise birbirini izleyen siyasi liderlik evrelerinde kendini göstermektedir. Bu üç aşamanın ilki Millî Mücadele (1918-1923) Dönemi idi. Bu dönemde O, otoritesi hakkındaki tereddütlerin üstesinden gelmişti. İkinci aşama (1923-1927) Mustafa Kemal Paşa’nın diktatörlüğünü sağlamlaştırdığı dönemdi. Son aşamada ise- ki bu zaman dilimi onun hayatının son on yılını kapsar (1927-1938)-, ülkenin tartışmasız hakimidir (Rustow 1968: 808). Mustafa

Bunun yanında makale Mustafa Kemal Paşa’yı Türklüğü benimsemiş ve tamamıyla modern bir insan olarak tarif etmiştir. O, Türkiye’yi tam anlamıyla öyle batılılaştırmıştı ki bütün tereddütleri ve fikir ihtilaflarını ortadan kaldırmıştı. Son değerlendirme de ilginçtir:

Fakat hayat ve istikbale ait değişiklikler böyle istibdat ve tahakküm kanunlarıyla elde edilirse onlar ancak sathi olabilir ve ancak sathi şeylerin yaşayabileceği kadar yaşar. Halide Edip ile Rauf Bey de garplılaşmış Türklerdir. Fakat onların zevkleri, itiyatları ve idealleri doğuştandır. Onların kültürü kendi varlıklarının birer parçasıdır. Onun için beka bulacak olan Türk, Mustafa Kemal’in emriyle ortaya çıkarılan garplılaşmış Türk değil, yukarıda tarifini yaptığımız Türk’tür. Bu Türk’ün insanlığı, ırk ihtilaflarında yüzlerce acı tecrübeler geçirmiş, onun nasyonalizmi daima suni hudutların ilerisine doğru teveccüh etmiş, onun liberalizmi, tahammülü ve mertliği İstanbul’un mabetlerinin, kiliselerinin ve camilerinin gölgeleri altında geçirilen yüzlerce yıllık müşterek bir hayatın mahsulü olarak ortaya çıkmıştır. Mazinin hakiki Türk’ü odur; İstikbalin Türk’ü de yine o olacaktır. (BCA 030.10. 84.554.10. 31 Ocak 1935).¹⁵

Hint Müslümanları Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey taraftarlığında ikiye ayrılmıştı. *Hindi Cedit* gazetesi (Kalküta’da Urdu dilinde çıkan bir İslam gazetesidir) Türkiye Cumhuriyeti ve Mustafa Kemal Paşa’nın şiddetli taraftarıydı. Rauf Bey taraftarlarına göre ise Lozan görüşmeleri sürecinde Türkiye’nin başvekili Rauf Bey olup tüm işlerin başıydı. İnkılâp gazetesi *Hindi Cedit*’e ayrıntılı bir cevap vermemiş, Rauf Bey’in şahsını mevzubahis etmek istemediğinden teferruata girmemişti (BCA 030.10. 106.692.10. 29 Nisan 1933). *Bombay Chronicle* gazetesi 11 Şubat 1933 tarihli sayısında Rauf Bey’den “Türkiye’nin “mazul vekili Bombay’da” başlığı ile okurlarına bahsetmişti (BCA 030.10. 106.692.10. 29 Nisan 1933).

Kemal Paşa hızlı ve kesin hareket eden, çoğu kez sert karar adamıydı. Parlak bir asker, muazzam bir irade ve tükenmez bir canlılık sahibiydi. Çağdaşları tarafından çok kere diktatör olarak tanımlanmıştı. Kişisel eğilimleriyle bir otokrat, karakter itibarıyla mütehakkim ve emrediciydi. Yine de nezaket ve kanuniliğe, insani ve siyasi standartlara saygı gösterirdi (Lewis 1998: 289). İzmir suikastı girişimi Mustafa Kemal Paşa’nın yeni Türk devleti üzerinde kendi kişiliğini vurgulamaktaki kararlılığını güçlendirmişti (Mango, 2017: 525-531). Cumhuriyet sonrası dönemin en önemli konusu parlamenter demokrasiye karşı diktatörlüktü (Grew 1999: 162). Mustafa Kemal Paşa Türkiye’nin bir diktatörlüğe benzemesini ve millete miras olarak totaliter bir rejim bırakmak istemiyordu (Ahmad 2007: 76) Nitekim Türkiye’de tek partinin varlığı Avrupa’da gittikçe eleştirilerin artmasına sebep oluyordu. Mustafa Kemal Paşa da tek parti sistemini Türkiye’nin Avrupa’ya kıyasla aşağılığının bir işareti olarak görmeye başlamıştı. Amerikalı ve Avrupalı yazarlar biçim olarak batılı ancak gerçekte doğulu olarak tanımlanan “Türk diktatörlüğüne” geniş yer veriyorlardı. M. Kemal Paşa ise bundan hoşlanmıyordu (Tunçay 2005: 247-248).

¹⁵ Mustafa Kemal Paşa’nın başlangıçta uyguladığı tedrici yöntemde millet istenilen hedefe doğru adım adım götürülecekti fakat bu yöntem yerini Recep Peker’in zorla değiştirme düşüncesine bıraktı. Böylece baskı içerisinde Halk Partisi kendisini yavaş yavaş devlet ve milletle bir tutmaya başlayarak her türlü kontrolün dışına çıktı. Avrupa’daki totaliter rejimlerin başarısından cesaret alarak tahakkümünü genişlettikçe genişletmişti (Karpas 1996: 78-79).

Dr. Ensari’ye göre Rauf Bey sadece ihtiyatlı bir asker ve vatansever değil, geçmişin canlı bir destanıydı. Balkan harbinde meşhur Hamidiye’nin kumandanı olarak bütün şark âlemini hayrete düşürmüştü. Onun “şanlı işleri” askeri tarihte parlak bir devir teşkil etmekteydi. Onun vatanperverliğine; “mahza ittifak ve ittihat hatırı için gönül rızasıyla Mustafa Kemal Paşa’nın lehine feragat ederek onların maiyetinde çalışmayı kabul ettiler” ifadesini örnek göstermiştir. Ona göre Rauf Bey, Türkiye’nin mevcut iki mimarından biriydi (BCA 030.10. 106.692.10. 29 Nisan 1933).¹⁶ Fakat Rauf Bey konferanslarından birinde (Kahire’de çıkan *El-Belağ* gazetesindeki habere göre), Türkiye’yi müstemleke ve Türkleri köle olmaktan kurtaran Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını övgüyle anmıştı. Halk ise Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey arasındaki güçlü ihtilafı bildiğinden bu beyanattan hayrete düşmüştü. Yine Rauf Bey’e Ankara’nın Türkleri *Kur’an*’ın tercümesini okumaya zorlaması hakkındaki düşüncesinin ne olduğu sorulmuş o da; “Bunda bir zarar görmüyorum. *Kur’an*’ı Arapça okuyamayanların tercümesini okumaları memnu olmadığından dolayı Ankara Hükümeti’nin bu yoldaki hareketini tasvip ediyorum” demişti (BCA 030.10. 106.692.10. 13 Nisan 1933). Rauf Bey Nedvetü’l Ulema’daki konferansında, Türklerin *Kur’an-ı Kerim*’i Arapça okumayı bıraktığını, *Kur’an-ı Kerim* ve hadislerin tercümesinin İngilizce, Urduca ve çeşitli dillerde olmasının herkesin onların manalarını anlayabilmeleri için olduğunu ve Türkçe tercümelerinin olmasında da hiçbir sakınca görmediğini ortaya koymuştu (BCA 030.10. 106.692.10. 29 Mayıs 1933). Hint Müslümanlarının zihinlerinde kurguladıkları Rauf Bey ile gerçek Rauf Bey arasında bazı farklılıklar vardır. Rauf Bey, dindar, muhafazakâr bir kimliğe sahip olmakla birlikte kendisi aynı zamanda liberal bir şahsiyettir. Onun *Kur’an*’ın tercümesinin okunabileceği anlayışı buradan kaynaklanmaktadır.

5. Sonuç

İstiklal Mahkemesinin on yıl sürgün cezasına çarptırdığı Rauf Bey bu hukuksuz karara büyük bir tepki göstererek, suç isnadı yok hükmünde sayılmadan yurda dönmeyi düşünmemiş ve uzun yıllar sürgün hayatı yaşamak zorunda kalmıştır. Bu dönem içerisinde birçok memleket de ziyaret etmiş olan Rauf Bey’in gittiği yerlerden biri de Hindistan’dır. Nitekim Hint Müslümanlarının Millî Mücadeleye olan maddi ve manevi destekleri ve hilafet makamı dolayısıyla Türkiye’ye olan merbutiyetleri göz önüne alınırsa bu ziyaretin anlamı daha da anlaşılır hale gelir. Rauf Bey Hindistan’da her gittiği yerde büyük coşku ve sevinç gösterileriyle karşılanmış, kendisine kahraman muamelesi

¹⁶ Mondros mütarekesi sonrası Millî Mücadelenin oluşumunda Rauf Bey neredeyse Mustafa Kemal Paşa kadar etkili nüfuz sahibiydi (TNA/FO 371/87934).

yapılmıştır. Mustafa Kemal Paşa ile birlikte kurtarıcı bir şahsiyet, Hint Müslümanlarının nazarında milliyet ve İslam davasında rol model olarak görülmüştür. Delhi, Lahor, Aligarh’da verdiği birçok konferansla halka hitap etmiş, onları aydınlatmıştı. Özellikle bir milletin ilerlemesinde kadının rolü ve önemi üzerinde durmuştu. Anlaşıldığı kadarıyla Rauf Bey’in dindar bir şahsiyet olarak görülmesi onu Milli Mücadele’nin önder kadrosu içerisinde Hint Müslümanlarının gözünde ön plana çıkarmıştı. Zira Muhammed Ali Cinnah, Muhammed İkbâl ve Şevket Ali gibi Hint-İslam dünyasının lider şahsiyetleriyle buluşması onun Müslümanlar nazarındaki önemini göstermektedir. Yeni Türk devleti laik ve cumhuriyetçi bir yol tutmuş bu da İslam dünyasında özellikle de Hint Müslümanlarınca hoş karşılanmamıştı. Türk hükümetince firari olarak vasıflandırılan Rauf Bey her ne kadar dışlanmış ise de Mustafa Kemal Paşa’nın liderliğini sorgulatmayarak itibarını hiçbir şekilde düşürmemiş, aksine ön palana çıkarmıştı. Siyasi konulara girmeyerek ziyaretinin çerçevesini sadece şahsiyetine karşı beslenen sevgi ile sınırlı tutmuştu. Böylece gerçek bir devlet adamına yakışır tutum sergileyerek Türkiye’nin iç ve dış itibarını korumuştur.

Kaynakça

Arşiv

1. T.C. Devlet Arşivleri Genel Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA).

Muamelat Genel Müdürlüğü (030.10.) 84.554.10; 106.692.7; 106.692.10; 258.736.6; 258.736.12.

İstihbarat Dairesi Başkanlığı (121.10.) 1.2.1.

2. The National Archives, Foreign Office 371/87934.

3. TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem:2, Cilt: 7.

Kitap ve Makale

ADIVAR, Halide Edib (2014). *Hindistan’a Dair*, İstanbul: Can Sanat Yayınları.

AHMED, Aziz (1990). *Hindistan ve Pakistan’da Modernizm ve İslam*, çev. Ahmet Küskün, İstanbul: Yöneliş Yayınları.

AHMAD, Feroz (2007). *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Kaynak Yayınları.

AHMAD, İrfan (2015). *Hindistan’da İslamcılık ve Demokrasi Cemaat-i İslami’nin Dönüşümü*, çev. Uğur Gezen, İstanbul: Açılım Kitap.

ALKAN, Mustafa (2004). “Hüseyin Rauf Orbay’ın Hayatı (1880-1964)”, *ATAM Dergisi*, 59: 597-626.

AZİZ, K. Kemal (2014). *Hint Hilafet Hareketi Belgelerle (1915-1933)*, çev. İbrahim Kapaklıkaya, İstanbul: Mahya Yayınları.

BİRİŞİK, Abdülhamit (2016). “Camia Milliye İslamiye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. Ek-1, ss. 244-246, İstanbul: TDV Yayınları.

ÇAVDAR, Kazım (Tarihsiz). *Rauf Orbay*, (Baskı Yeri ve Yayınevi Yok).

DEMİREL, Yücel ve KONUR, Osman Zeki (2002). *CHP Grup Toplantısı Tutanakları (1923-1924)*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

DUMAN, Selçuk (2014). “Atatürk Dönemi Türkiye-Hindistan İlişkileri”, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/4: 389-399.

GREW, Joseph C. (1999). *Yeni Türkiye*, çev. Kadri Mustafa Orağlı, İstanbul: Multilingual Yayınları.

İNÖNÜ, İsmet (2006). *Hatıralar*, haz. Sabahattin Selek, Ankara: Bilgi Yayınevi.

KANDEMİR, Feridun (1965). *Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*, İstanbul: Yakın Tarihimiz Yayınları.

KARPAT, Kemal H. (1996). *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal Ekonomik Kültürel Temeller*, İstanbul: Afa Yayınları.

KESKİN, Aksel (2014). *İmparatorluktan Cumhuriyete Rauf Orbay*, İstanbul: Parola Yayınları.

KILIÇ ALİ (2008). *Atatürk’ün Sırdaşı Kılıç Ali’nin Anıları*, der. Hulusi Turgut, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

KOCAHANOĞLU, Osman Selim (2012). *Atatürk-Rauf Orbay Kavgası*, İstanbul: Temel Yayınları.

KOÇAK, Cemil (2011). *Tek Parti Döneminde Muhalif Sesler*, İstanbul: İletişim Yayınları.

KUTAY, Cemal (1992). *Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyılıımızda Bir İnsanımız Hüseyin Rauf Orbay (1881-1964)*, İstanbul: Kazancı Matbaacılık.

_____ (1998). *Tarihte Türkler Araplar Hilafet Meselesi*, İstanbul: Aksoy Yayıncılık.

LEWIS, Bernard (1998). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara: TTK Yayınları.

MANGO, Andrew (2017). *Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu*, çev: Fusun Doruker, İstanbul: Remzi Kitabevi.

ORBAY, Rauf (2004). *Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım II*, İstanbul: Emre Yayınları.

ORBAY, Rauf (2018). *Siyasi Hatıralar*, İstanbul: Örgün Yayınevi.

ÖKE, Mim Kemal (1999). *Mustafa Kemal Paşa ve İslam Dünyası Hilafet Hareketi*, İstanbul: Aksoy Yayıncılık.

_____ (2005), *Hilafet Hareketleri*, İstanbul: İrfan Yayıncılık.

ÖZCAN, Azmi (2005). “Muhammed Ali”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 30, ss. 499-500. İstanbul: TDV Yayınları.

_____ (2006), “Nedvetü'l-Ulemâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 32, ss. 514-515. İstanbul: TDV Yayınları.

_____ (2010), “Şevket Ali”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 39, ss. 30, İstanbul: TDV Yayınları.

ÖZER, Sevilay- BAŞ, Ramazan (2018). “1933 Yılında H. Rauf (Orbay) Bey'in Hint Müslümanlarına Verdiği Konferanslara Dair”, *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi (9-13 Mayıs 2018)*, Ed. M. Doğan Karacoşkun-Osman Köse, ss. 807-829 Ankara: Berikan Yayınevi.

“Rauf Orbay'ın Hatıraları” (Tarihsiz). *Yakın Tarihimiz Birinci Meşrutiyetten Zamanımıza Kadar I*, ss. 27-29, Türk Petrol.

RUSTOW, Dankwart A. (1968). “Atatürk as Founder of a State”, *Daedalus Philosophers and Kings: Studies in Leadership*, 97/3: 793-828.

SADİQ, Mohammad (2018). *Türk Devrimi ve Hindistan Özgürlük Hareketi*, çev. Funda Keskin Ata, Ankara: TTK Yayınları.

ŞASA, Melike (1991). “Rauf Orbay Hakkında”, *Milli Mücadelede Konya ve Milli Egemenlik Sempozyumu*, Konya.

**Recep ÇELİK, “Hüseyin Rauf (Orbay) Bey’in Hindistan Seyahati ve Faaliyetleri”,
Mavi Atlas, 7(2)/2019: 243-264**

TUNÇAY, Mete (2005). *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Türk Parlamento Tarihi (1993). *Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923)*, c. III, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.

ULUĞ, Naşit Hakkı (1975). *Halifeliğin Sonu*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.